

Samenwonen in het gezinsbeleid

Kathleen Emmery

Stafmedewerker aan het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen

Dirk Luyten

*Docent aan het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen
Zelfstandig adviseur Studio Beleid*

Gaby Jennes

Directrice van het Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen

1. VAN GEWOON SAMEN TOT SAMENGEWOOND EN OPNIEUW SAMEN: SAMENWONEN IN HET GEZINSBELEID

Inleiding

We wonen steeds minder samen. We zullen dat ook steeds minder doen in de toekomst. In 2008 woont 12% van de Vlaamse bevolking alleen, volgens de huishoudensprojecties van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (Lodewijckx, E., Willems, P., Pelfrene, E. & Van Peer, C., 2011) zal dit percentage in 2030 stijgen tot 15%.

Deze ogenschijnlijk beperkte stijging in percentage verbergt een grote verwachte toename in reële aantallen alleenwonenden: van 769.608 in 2008 tot 950.000 in 2030. In 2003 waren er dat nog 698.586 (Lodewijckx, E., 2003). Dit zijn demografische projecties: ze zijn een simulatie van de huishoudens in de toekomst op basis van verandering in de (geregistreerde) huishoudens van het verleden. Dat wil zeggen dat ze geen rekening houden met eventuele wijzigingen in het beleid. Beleid kan veranderen. Daarom wil het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen naar aanleiding van de Internationale Dag van het Gezin 2011 het (gezins)beleid m.b.t. samenwonen voor de lens brengen. We beargumenteren waarom samenwonen belangrijk is en waarom dit bij het gezinsbeleid aansluit. Daarna stellen we ons de vraag of de overheid het samenwonen vandaag wel voldoende stimuleert.

1. Samenwonen, samenhuizen, cohousing

Ondanks de trend van individualisering, is er opnieuw een maatschappelijke stroming die het samenwonen en het zorgen voor elkaar belangrijk acht.

Het is een stroming die duidelijk meer omvat dan het samenwonen als gezin. Samenhuizen, samenhuizen en samenwonen zijn trendy.

Samenhuizen is een overkoepelende term om allerlei woonvormen te beschrijven waar meerdere mensen bij betrokken zijn. Het gaat om zowel gemeenschapshuizen, co-housing projecten of woongemeenschappen.

Steeds meer jonge mensen kiezen ervoor om samen te huizen: voor de gezelligheid, om kosten te drukken, om ecologische redenen, ... Wie surft naar www.samenhuizen.be of www.allesthuis.be vindt talloze zoekertjes.

Het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties (OIVO, 2010) heeft recent een studie uitgevoerd naar het **samenhuizen**. En ook in deze

studie blijkt dat samenwonen in volle opgang is. Almaar meer jongeren, maar ook minder jonge mensen, wonen met meerdere personen samen. Het samenwonen blijft niet langer beperkt tot de studententijd, maar is iets gewoons aan het worden in de leeftijdsgroep van 25-30 jaar. Bovendien wordt het ook als een aantrekkelijke oplossing gezien door veertigers na een (echt)scheiding en het blijkt een almaar overtuigender alternatief te worden voor mensen uit de oudere leeftijdsgroep van 60 en ouder.

Jonckheere e.a. (2010) geven in een studie van de vzw Samenhuizen een overzicht van de voordelen die mensen die gemeenschappelijk wonen ervaren. **Samenwoners** profiteren van schaalvoordelen: ieder huishouden vereist een basis aan infrastructuur, ongeacht het aantal inwoners. Het OIVO stelt vast dat je door samen te huren wel degelijk kan **besparen**: de huurprijs ligt tot 38% lager dan wanneer je op je eentje huurt. De besparing is het hoogst in Brussel, waar huren het duurst is. In België is Brussel het mekka voor samenhuurders.

De voornaamste reden waarom mensen aan samen huren (zouden) doen is dan ook economisch. Rekening houdend met de financiële motivatie, mag het niet verbazen dat het vooral studenten en jongwerkers zijn die het vaakst aan gedeeld huren doen. Met andere woorden: zij die doorgaans niet kapitaalkrchtig zijn en nog niet meteen van plan zijn zich te settelen.

Voor velen is gedeeld huren niet louter een economische zaak: twee op de vijf uit de OIVO-studie geeft aan dat het ook een **aangename manier** is om nieuwe mensen te leren kennen en interesses te delen. Eén op drie prijst de originaliteit van de levenswijze, die ze aantrekkelijk noemen.

Hoe ouder de consument, hoe lager de bekendheid met het fenomeen en des te geringer de interesse en appreciatie. Samen huren spreekt gemiddeld 17% van de bevolking aan, maar bij jongeren tussen 18 en 29 stijgt dit percentage fors, tot 58%.

De studie van Jonckheere e.a. (2010) geeft nog andere voordelen voor samenwoners aan. Het verlaagt de **tijdsdruk**, omdat taken worden verdeeld: wie gemeenschappelijk woont, kan een beurtrol voor het koken inlassen of kan rekenen op kinderopvang door de anderen. Bovendien brengt ieder zijn kennis en vaardigheden mee die gedeeld worden met de medebewoners. Ook **ecologisch** is samenwonen voordeliger dankzij een efficiënter energiegebruik.

Voor de **woningmarkt** betekent samenwonen dat er minder behoefte is aan veel (ruimte voor) woningen. De hedendaagse samenleving telt meer huishoudens en minder grote gezinnen. De veranderende gezinssamenstelling heeft een impact op

het (samen)wonen. Enerzijds is er een grotere behoefte aan woningen, anderzijds zijn die woningen te groot. Woningen zijn voorzien op het oude model van het grote, klassieke gezin. Die zijn te ruim voor de huidige gezinnen met minder kinderen, alleenstaanden en ouderen zonder kinderen in huis (Vanneste, D., Thomas, I. en Goossens, L., 2007).

2. Wonen en zorg

Dat samenwonen en zorg met elkaar verbonden zijn, bewijst het **groepswoonen**: een woonformule met de bedoeling zo lang mogelijk voor elkaar te blijven zorgen. In de jaren '70 ontstond groepswoonen in de Scandinavische landen, Nederland en Duitsland. Ouderen behouden hun privacy dankzij een eigen woning en via de gemeenschappelijke ruimtes krijgt men een gevoel van verbondenheid, verantwoordelijkheid voor elkaar en vriendschap. Vaak gebeurt een deel van het huishouden (bv. koken) samen. De woongemeenschappen worden in die landen nog steeds actief door de overheid gestimuleerd. In Groot-Brittannië bestaat een systeem van gemeenschapshuizen onder de naam van Abbeyfieldhouses, waar de bewoners elk een eigen kamer betrekken en het huishouden quasi volledig samen doen (Stave-nuiter, M.M.J. en van Dongen, M.C., 2008).

In België is vooral het **'kangoeroewonen'** en **'duplexwonen'** gekend. 'Kangoeroewonen' duidt meer op een formule waarbij een oudere of een ouder koppel de gelijkvloerse verdieping van een woning betreft en een jong gezin de andere verdiepingen. Bij het 'duplexwonen' trekt een jong gezin in de woning terwijl de oudere persoon in een kleine aangebouwde woning of een aparte kamer (liefst individueel toegankelijk) gaat wonen. Voor beide generaties betekent dit een voordeel, omdat het jongere gezin goedkoper kan wonen, terwijl ze in geval van noodsituaties aan de ouderen hulp kunnen verlenen.

De laatste decennia zijn ook het aantal **woongemeenschappen** in België sterk gestegen. We hebben bijvoorbeeld een Abbeyfieldhuis in Etterbeek en talrijke cohousingprojecten. In Luik zien we een project van intergenerationeel wonen, waar een rusthuis, serviceflats en een kinderdagverblijf gecombineerd worden met gemeenschappelijke ruimtes (Jonckheere, L. e.a., 2010). Er zijn ook een aantal initiatieven waarin een klein aantal flats gegroepeerd zijn in één huis, met een aantal gemeenschappelijke ruimten, bijvoorbeeld in Zoersel.

Samenwonen maakt dat zorg snel beschikbaar is voor de bewoners. **Mantelzorg** binnen het huishouden komt veel voor. Eerder onderzoek (De Koker, B., 2006) toont aan dat 19% van de Vlamingen in het voorafgaande jaar gedurende minstens

één maand heeft gezorgd voor een huisgenoot met een ziekte, handicap of ouderdom. 48% daarvan zorgt voor de partner of echtgenoot, 25% voor een (schoon)ouder en 21% voor een zwaar zorgbehoevend kind. De overige 5% zorgt voor een ander familielid en 1% voor een vriend of kennis. Personen die zorgen voor hun partner, verrichten het meeste uren mantelzorg. Zorgbehoevende personen die alleen wonen, ontvangen eerder occasionele mantelzorg en moeten meer beroep doen op georganiseerde zorg.

PLEEGZORG VOOR VOLWASSENEN

Zorgen voor een broer of zus met handicap is ook pleegzorg. Zo zijn we 5 jaar geleden een begeleiding gestart bij een gezin (man-vrouw en 4 kinderen, jongens tussen de 10 en 17 jaar) die na het overlijden van de vader, de zorg voor de zus op zich nam. De zus was toen een vrouw van 38 jaar met een matig mentale handicap. Zij was altijd thuis blijven wonen. De 5 andere broers en zussen zijn allen gehuwd, zij bleef alleen thuis over. 10 jaar geleden is moeder overleden, 5 jaar geleden volgde de vader. Het was zowieso de wens geweest van de ouders dat één van de 5 andere kinderen de zorg voor N zou opnemen. Moeder had wel administratieve stappen gezet zodat N in orde was met alle sociale voorzieningen.

Na het overlijden van de ouders werd er een voogd aangesteld vermits N verlengd minderjarig was verklaard. Die persoon heeft de familie bijeengeroepen rond de zorg voor N. Hij zou alvast de nodige stappen zetten om haar te registreren op de CRZ (centrale zorg registratie) en een aanvraag te doen voor opname in een TNW (tehuis niet werkenden). Tijd terwijl zou N opgevangen worden in het gezin van zus M begeleid door een dienst pleegzorg voor mensen met een handicap, wij dus. Bij de opstart van deze pleegzorgsituatie was het voor beide partijen wennen. N was niet gewoon van in een gezin te wonen met zoveel drukte. Zij kreeg er wel een eigen kamer met badkamer. Als dagactiviteit ging zij reeds 20 jaar naar een dagcentrum. Daaraan hoefde niets te veranderen. Ook voor het gezin was het een aanpassing. Zus M heeft 4 zonen, en was absoluut niet gewend aan een vrouw in huis. In het begin liep N wel wat verloren, maar al snel vond zij er haar plek. M. was erg tevreden om die zorg voor haar zus te kunnen opnemen. Haar man en zonen daarentegen werden wat voor een voldongen feit gesteld. Het was zeker afwachten hoe ieder zich hierin zou stellen. Zeker omdat al van in het begin duidelijk was dat die tijdelijke oplossing toch wel enkele jaren zou duren. Ik mikte op 4 jaar tot zij aan de beurt zou komen voor een TNW.

In tussentijd werden verschillende voorzieningen bezocht, intakes gedaan, bij iedere vrije plaats werd N aangemeld, zoals dat dient te gebeuren voor de personen die op CRZ staan. Na de gebruikelijke ingroeiperiode zag ik al snel dat deze situatie goed liep. Het gezin begon N te zien als één van hen. Miste haar als zij er eens niet was. Het huis vulde zich met meisjesspeelgoed en K3 cd's. De jongens speelden terug spelletjes omdat N dat zo graag doet. M. ging op zoek naar activiteiten waarvan N zou kunnen genieten. Zij kan immers niet lezen en schrijven dus een aantal zaken vallen al weg. Het werden uitstapjes naar de stad, naar de kapper, een pan-nekoek gaan eten, een bezoekje aan de pedicure,... Zij ging in de weekends vaak logeren bij één van de andere broers of zussen. In het begin was weggaan moeilijk, ze vroeg zich af waar ze de week erna zou wonen. Maar stilaan groeide haar vertrouwen, ging ze blijgezind weg, en kwam ook graag terug naar huis. Zo zegde ze het ook aan haar zus. Wanneer kom ik terug thuis, want ik blijf nu hier wonen hé. Ook zij begon de jongens te missen, als die één na één het huis verlieten om op kot te gaan. Toen er eindelijk een plaats vrijkwam in het TNW en N hiervoor in aanmerking zou komen, besliste het gezin hier niet op in te gaan. Zij waren zo aan haar gewoon, en hadden haar komst in huis eerder als een verrijking ervaren dan als last. Zij woont er nu 5 jaar en kan er zeker nog 5 jaar blijven. Als alle kinderen de deur uit zijn willen M en haar man het opnieuw bekijken. Zo krijgt N de kans te wonen in een gezinscontext, en hoeft zij nog niet naar een voorziening te verhuizen. Deze samenlevingsvorm is zeker een oplossing voor het nijpende probleem van plaatsgebrek in de voorzieningen. Ook financieel is dit een goede zaak. De persoon met een handicap krijgt een tegemoetkoming mindervaliden die zij deels afstaat aan het gezin, voor kost en inwoon. Het gezin krijgt daarnaast nog een kleine bijdrage (ong 150 €) van het VAPH voor deze zorgvorm, en een tussenkomst van de zorgverzekering. De mindervalide woont in een gezin, met de mensen die zij al haar hele leven kent. De kinderen van M hebben leren omgaan met een persoon met handicap en vinden dat nu de normaalste zaak van de wereld. Zus M geniet nog dagelijks dat ze dit voor haar zus kan doen. Het gezin heeft leren leven op een ander ritme, heeft weer oog voor de kleine dingen in het leven, en zijn blij als N blij is.

Het enige minpunt is dat zij een tegemoetkoming krijgt voor samenwonende en niet voor alleenstaande, gezien de andere personen van het gezin (man en vrouw) ook een inkomen hebben. Het gezin klaagt niet, uiteindelijk vinden zij de vergoeding die zij ontvangen voor deze dienstverlening voldoende. Zij komen ermee rond, en willen ook niet profiteren van de handicap van hun zus.

Het minpunt voor ons als dienst voor pleegzorg is dat de kans dat N nog terecht kan in een voorziening van het VAPH serieus afneemt. Ook zij wordt ouder, en het is niet evident dat zij op oudere leeftijd nog opgenomen wordt in een TNW. Ook daar zijn zij niet voorzien op bejaarde gehandicapten. Het zou jammer zijn als het gezin na zoveel jaar van zorg dit niet op een mooie manier kan afronden omdat er geen plek is voor hun zus. Dat is wat wij nu ook zien, dat hoog bejaarde zussen verplicht worden die zorg voor hun zus met handicap te blijven dragen, ook al kan dat eigenlijk niet meer.

Lieve Goethals

Gezinsbegeleidster Oikonde Antwerpen

3. Samenwonen en gezin

Samenleven vermindert de risico's op heel wat vlakken.

Samenwonenden hebben een **lager armoederisico**: gezinsvorming vergroot de kans op een voldoende inkomen (Van den Bosch, K. e.a., 2009).

Gezondheid en levensverwachting liggen hoger. Samenwoners kunnen meer beroep doen op hun **netwerk**. Corijn (2009) bevestigt deze stellingen. Alleenwonenden rapporteren vaker dan andere huishoudtypes beperkingen in het dagelijks functioneren. Alleenstaande ouders en alleenwonenden hebben een slechtere psychische gezondheid dan koppels met of zonder kinderen. Ze ervaren ook minder sociale ondersteuning.

Gehuwden en samenwonenden zijn **gelukkiger** dan alleenstaanden. Een longitudinale Nederlandse studie (Soons, J., 2007) toont aan dat het aangaan van een relatie mensen gelukkiger maakt. Samenwonen en huwen dragen opnieuw bij aan dat geluk.

In een onderzoek naar de levensloop van jongvolwassenen (Elchardus, M. en Smits, W., 2005) zijn gehuwden en samenwonenden het meest tevreden met hun leven. Ongehuwd en gescheiden alleenwonenden zijn beduidend minder tevreden.

Later onderzoek van Elchardus en Smits (2007) nuanceert deze gegevens. Weduwen en weduwnaars die samenwonen zijn de gelukkigste groep (met een gemiddelde geluksscore van 68,2). Wonen ze niet samen met hun vriend, dan is hun gemiddelde geluksscore lager (63,9). Hebben ze geen nieuwe relatie, dan is de geluksscore voor die groep het laagst (60,4). De groep ongehuwden is quasi even gelukkig

als ze samenwonend (61,8) of niet-samenwonend (61,2) zijn. De groep gescheidenen is echter beduidend gelukkiger als ze met hun nieuwe partner samenwonen (61,3) dan indien ze er niet mee samenwonen (53,6). Die laatste score verschilt niet veel van de geluksscore van gescheidenen die geen nieuwe relatie hebben (53,4). De lage geluksscores van alleenwonenden hangen volgens de onderzoekers sterk samen met eenzaamheid.

Deze cijfers lijken er volgens ons sterk op te wijzen dat mensen die de eenzaamheid van een gebroken of verloren relatie al eens meegemaakt hebben, gelukkiger worden van het samenwonen in een nieuwe relatie.

4. Gezinsbeleid en samenwonen

Een eenvoudig en duidelijk principe voor het gezinsbeleid is dat het er voor gaat om het functioneren van gezinnen te optimaliseren. Zonder hierbij normerend te zijn en met alle openheid voor de pluriformiteit en flexibiliteit van de gezinnen van vandaag, kan het gezinsbeleid het samenleven van mensen bevorderen en het gezin als solidariteitsmechanisme en element van sociale cohesie ondersteunen.

De overheid, die overvraagd is, heeft er zelf baat bij het functioneren van gezinnen als solidariteitsmechanisme te ondersteunen. Onderzoek uit gegevens van OESO-landen wijst uit dat economieën met kleinere gezinnen meer taken uitbesteden aan de overheid. Omdat gezinnen minder samenwonen, kunnen ze geen vangnet meer bieden voor verschillende zorgtaken. De overheid probeert dit met sociale voorzieningen op te vangen (De Witte, K. en Moesen, W., 2007) Dat zien we in sectoren als de kinderopvang, de ouderenzorg of de dienstencheques. De nood aan externe ondersteuning wordt alsmaar groter en de overheid kampt met wachtlijsten in de georganiseerde zorg. Mochten de beleidsmakers het samenwonen in gezin en bredere verbanden ondersteunen, dan haalt ze daar ook zelf voordeel uit.

Maar hier wringt het schoentje.

Een aantal regels en overheidsmaatregelen bevorderen het samenwonen en de gezinsvorming niet altijd. We verwijzen naar het overzicht als bijlage waaruit we voor tal van financiële tegemoetkomingen nagaan hoe een verschil wordt gemaakt tussen samenwonenden en alleenstaanden.

EEN SOCIALE WONING EN ZIEKTE-UITKERING

De man was een feitelijk gescheiden man die alleen woont en bezoekrecht heeft voor zijn zoontje. Hij woont in Roeselare. Sinds 6 maanden heeft hij een relatie. Het koppel denkt aan samenwonen. Het is echter zo dat de vrouw in een sociale woning woont, waarvan de huurprijs gebaseerd is op haar inkomsten.

Als er iemand bij haar intrekt, wordt ook met zijn inkomsten rekening gehouden waardoor de huurprijs omhoog gaat. De vrouw heeft als inkomen een ziektevergoeding als gezinshoofd. Mocht de man bij haar intrekken, zou ze geen gezinshoofd meer zijn, waardoor haar ziektevergoeding merkkelijk zou dalen.

Voor hen is dit een belemmering om samen te gaan wonen, daar beiden schulden hebben en lopende afbetalingsregelingen.

Claudine Ghesquiere

OCMW Roeselare

5. Gezinsvorm: een dynamisch gegeven

Vandaag kennen we een grote verscheidenheid aan gezinsvormen.

Recente cijfers van de studiedienst van de Vlaamse Regering (Lodewijckx, E., 2010) geven een beeld van de gezinsvorm waarin kinderen opgroeien. De gegevens zijn afkomstig uit het rijksregister. In 2008 woont 83% van de Vlaamse kinderen in een tweeoudergezin. 14% daarvan woont bij een ongehuwd paar. 2% van de kinderen bij een gehuwd paar wonen bij de ouder en bij een stiefouder. Bij ongehuwde paren gaat het naar schatting om 25% van de kinderen die bij een stiefouder wonen. 14% van de kinderen woont in een eenoudergezin. De overige 2% woont in een ander type gezin: bij de grootouders of in een collectief huishouden.

De overheid speelt ook in op de huidige verscheidenheid aan gezinsvormen.

Het aantal huwelijken kent een daling sinds de jaren '70. Ongehuwd samenwonen nam sinds de jaren '90 toe. Ouderschap komt nu ongeveer even veel voor bij gehuwde dan bij ongehuwd samenwonende paren (Corijn, M., 2010). De overheid komt tegemoet aan deze evolutie en wil de situatie voor gehuwden en ongehuwden meer gelijk trekken. Daarvoor heeft men in de eerste plaats het statuut van wettelijk samenwonen ingevoerd.

Gelijkaardig aan de evolutie van gehuwd naar ongehuwd samenwonen en ouderschap, wil de wetgever niet alleen een beleid voeren ten aanzien van tweeouder-

gezinnen, maar ook specifieke aandacht hebben voor alleenstaande ouders. Daar zijn een aantal redenen voor: eenoudergezinnen hebben een groter risico op armoede (Cantillon, B., Verbist, G. en De Maesschalck, V., 2003), hebben een minder goede positie op de arbeidsmarkt (Valgaeren, E., 2008) en hebben meer problemen met psychische gezondheid en sociale ondersteuning (Corijn, M., 2009).

Maar er is meer dan verscheidenheid. Gezinnen van vandaag blijven niet statisch in één categorie doorheen hun levensloop: gezinsvorm is geen stabiel gegeven. Koppels gaan uit elkaar en na een periode als alleenstaande gaan sommigen een nieuwe relatie aan met een nieuwe partner, die al dan niet kinderen heeft.

We weten bijvoorbeeld uit cijfers van de onderzoeksgroep Gezin en Bevolking (Vanassche, S., Sodermans, A.K. en Matthijs, K., 2010) dat twee derde van de gescheiden moeders en drie vierde van de gescheiden vaders vier jaar na de scheiding een nieuwe partner heeft, waar ze respectievelijk in bijna 4/5 en 5/6 van de gevallen mee samenwonen. Het gaat om ouders van adolescenten (12 tot 18 jaar).

Cijfers over relaties bij ouders in een verblijfsco-ouderschapsregeling (Poelman, M. en Kruyfhoofd, M., 2010) geven een ander beeld: 39% van de vaders en 32% van de moeders heeft een nieuwe relatie. Indien het verblijf gelijkmatig is, is er nauwelijks verschil tussen man en vrouw. In dit onderzoek zijn de ouders van zowel jonge kinderen als adolescenten betrokken.

Kijken we naar scheidingen van 10 tot 20 jaar geleden, dan heeft 70 tot 92% van de gescheidenen een nieuwe relatie. Partners die huwden en ondertussen weer een scheiding meemaakten, zijn hier niet mee gerekend. Het merendeel van alle gescheidenen gaat binnen de twee jaar na de scheiding een nieuwe relatie aan en gaat er binnen enkele maanden mee samenwonen (Pasteels, I. en Mortelmans, D., 2011).

Onze samenleving kent dus een vrij grote groep gescheidenen die opnieuw een relatie aangaan en met de nieuwe partner samenwonen. Ze maken die keuze en zouden die ook graag officieel willen maken. Maar speelt de overheid voldoende in op deze transitie van alleenstaande naar samenwonende? Of bevordert de overheid het samenleven en de gezinsvorming waardoor deze transities probleemloos kunnen verlopen?

Mogelijk zitten we hier met een zeker beleidsdilemma.

Eenzijds stellen we de voorbije decennia een sociaal geïnspireerde aandacht voor alleenstaande ouders vast. Deze groep heeft een grotere kans om in armoede terecht te komen. Omwille van deze kwetsbaarheid kent de overheid een aantal extra financiële tegemoetkomingen aan deze doelgroep toe.

Anderzijds krijgen we een ander beeld van de impact van beleidsmaatregelen als we vanuit de gezinsvorming en niet statisch naar de gezinsvorm kijken. De beleidsmaatregelen zijn gestoeld op een momentopname en gaan voorbij aan het dynamische aspect van veranderingen in de levensloop. Houden we rekening met dat dynamisch gegeven, dan hebben beleidsmaatregelen vaak het (onbedoelde?) effect dat ze samenwonen en gezinsvorming bemoeilijken.

Dit idee wordt in de volgende drie bijdragen verder uitgewerkt. Eerst bekijken we het verschil tussen samenwonenden en alleenstaanden in het sociaal woonbeleid. Daarna nemen we het leefloon onder de loep. De afsluitende bijdrage gaat na of (1) er een verschil bestaat tussen de feitelijke en de wettelijke situatie in het samenwonen en (2) het gezinsbeleid met financiële tegemoetkomingen een bepaalde gezinsvorm bevoordeelt.

Literatuur

CANTILLON, B., VERBIST, G. & DE MAESSCHALCK, V. (2003). *Sociaal-economische levensomstandigheden van eenoudergezinnen in België*, Centrum voor Sociaal Beleid.

CORIJN, M. (2009). Gezondheid en gezondheidsgedrag in het Vlaamse Gewest: verschillen naargelang het huishoudtype. *Studiedienst van de Vlaamse Regering*. Geraadpleegd op: <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/afbeeldingennieuwtjes/gezondheid/bijlagen/2009-03-09-svr-rapport2009-1.pdf>

CORIJN, M. (2010). Het profiel van de niet-gehuwd samenwonenden in het Vlaamse Gewest. *Studiedienst van de Vlaamse Regering*. Geraadpleegd op: <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/afbeeldingennieuwtjes/demografie/bijlagen/2010-12-06-webartikel2010-18-niet-gehuwd-samenwonen.pdf>

DE KOKER, B. (2006). Mantelzorg binnen het huishouden. In: JACOBS, T. & LODWIJCKX, E. (red.). *Grenzen aan mantelzorg. Sociaal-demografische hypothesen over de toekomst van de zorg*. Antwerpen: Garant, 115-142.

DE WITTE, K. & MOESEN, W. (2007). De voetdruk van de familie en de omvang van de overheid. *Tijdschrift voor Openbare Financien*, 38-46.

ELCHARDUS, M. & SMITS, W. (2007). *Het grootste geluk*. Leuven: LannooCampus.

ELCHARDUS, M. & SMITS, W. (2005). *De levensloop van jongvolwassenen 18-36 jaar. De toekomst van het gezin*. Brussel: Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR.

JONCKHEERE, L., KUMS, R., MAELSTAF, H. & MAES, T. (2010). *Samenhuizen in België: waar staan we, waar gaan we: Gemeenschappelijk wonen: knelpunten & sporen naar oplossingen, stand van zaken en behoeften*. Samenhuizen vzw i.s.m. Artesis Hogeschool, Antwerpen en Habitat et Participation, asbl.

LODEWIJCKX, E. (2003). Alleenwonenden op 1/1/2003. *Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies*. Geraadpleegd op: <http://aps.vlaanderen.be/cbgs/repository/alleenwonendenop20030101.pdf>

LODEWIJCKX, E. (2010). Kinderen en de gezinsvorm waarin ze opgroeien: een schets van de veranderingen tussen 1990 en 2008. *Studiedienst van de Vlaamse Regering*. Geraadpleegd op: <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/publicaties/Publicaties/webpublicaties/2010-09-10-webartikel2010-14-kinderen-gezinsvorm.pdf>

- LODEWIJCKX, E., WILLEMS, P., PELFRENE, E. & VAN PEER, C. (2011). Metadata bij de SVR-Huishoudenprojecties 2009-2030. *Studiedienst van de Vlaamse Regering*. Geraadpleegd op: http://aps.vlaanderen.be/demografie/Metadata_bij_kubus_huishoudensprojecties.pdf
- ONDERZOEKS- EN INFORMATIECENTRUM VAN DE VERBRUIKERSORGANISATIES (2010). *Samen huren*. Geraadpleegd op: <http://www.oivo-crioc.org/files/nl/5301nl.pdf>
- PASTEELS, I. & MORTELMANS, D. (2011). Huwen en scheiden in de levensloop. In: MORTELMANS, D. & PASTEELS, I. (red.). *Scheiding in Vlaanderen*. 67-84
- POELMAN, M. & KRUYFHOOFT, M. (2010). Verblijfsco-ouderschap en de loopbaan van de ouders vanuit genderperspectief. *Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt*.
- SOONS, J. (2007). En ze leefden nog lang en gelukkig. *Demos*, 23(4), 4-6.
- STAVENUITER, M.M.J. & VAN DONGEN, M.C. (2008). *Gemeenschappelijk wonen: een literatuurstudie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- VALGAEREN, E. (2008). De loopbanen en loopbaankansen van alleenstaande ouders. *Diepenbeek: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt*.
- VANASSCHE, S., SODERMANS, A.K. & MATTHIJS, K. (2010). Adolescenten en gezinnen 2008-2009. Onderzoeksverslag. *Leuven: Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO), Onderzoeksdomein Gezin en Bevolking*.
- VAN DEN BOSCH, K., VANDENBROUCKE, P., CANTILLON, B. & PACOLET, J. (2009). Inkomen, verdeling en armoede: over groei, stabiliteit en de kloof tussen werkenden en uitkeringstrekkers. In: VANDERLEYDEN, L., CALLENS, M. & NOPPE, J. (red.). *De Sociale Staat van Vlaanderen 2009*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, 113-154.
- VANNESTE, D., THOMAS, I. & GOOSSENS, L. (2007). Woning en woonomgeving in België. *Sociaal-Economische Enquête 2001 Monografieën*. Geraadpleegd op: http://statbel.fgov.be/nl/binaries/mono_200102_nl_tcm325-35799.pdf